

СВЕТИ АХИЛИЈЕ — АРХИЛИЈЕ, ЈЕДАН СВЕТАЦ СА ДВЕ ВАРИЈАНТЕ ИМЕНА¹

Жарко Б. Вељковић*
Едукативни центар
ГИТА, Београд

Апстракт: Одскора се у нашој науци смањила да су у првобитној ариљској цркви испрва лежале мошти извесној Светој Архилији, сремско-панонској мученика, а потом су њу донесене мошти Светој Ахилији, Епископа Ларисе, које су на крају и једине почивале у данашњој ариљској цркви што ју је подигао краљ Драгушин. По том уверењу, име места Ариље (старије Архиле) чува успомену не на надалеко познатој Светој Ахилији, него на тојово непознатој Светој Архилији, за која ниши историјски извори кажу, ниши народно предање каже да су му у ариљској цркви икад биле мошти. Међутим, у овом раду износи се став да је у средњем веку име Архилије исто што и име Ахилије па стога име места Ариље (старије Архиле) потиче од имена свеца Ахилија који се ујоредо звао и Архилије, како се то и пре у науци смањало. Реч је, дакле, о Светој Ахилији-Архилији, једном свецу с две варијанте имена. Излаже се и језичка и ванјезичка аргументација у прилози томе.

Кључне речи: Ариље (Архиле), средњи век, Свети Ахилије-Архилије, етимологија, мешање култова светаца, црквени календар.

На месту данашње Цркве Светог Ахилија у Ариљу постојала је првобитна црква из раног средњег века. У ту стару цркву донесен је део моштију Светог Ахилија, Епископа Ларисе, са острва у Преспанском језеру где су свечеве мошти у целости више векова почивале. Након

* saphousatthis@gmail.com.

¹ Овај је чланак редигована верзија чланка објављеног у ужичком часопису *Међај* 81/82 (XXXI) (Вељковић 2011).

тога, неку годину после 1220. Ариље је проглашено за седиште Моравичке епископије,² а 1295. краљ Драгутин саградио је данашњу Цркву Светог Ахилија у Ариљу (Чанак-Медић 2002: 68–70).

Ако повежемо име места *Ариље* (старије *Архиле*) са именом патрона ариљске цркве *Свети Ахилије*, схватићемо лако да је место добило име по свецу. Међутим, у имену места има *-р-*, а у имену свеца нема тог *-р-* и загонетка је постављена. Први се досетио Јиречек и дао идеју да се Свети Ахилије упоређо звао и Свети *Архилије*, наводећи као аналогију да је од имена Светог Ахилија, односно *Архилија* постало и име средњовековног места код Жеглигова у Македонији *Архилевица* (Јиречек 1897: 487–488), што је све чињеница. Међутим, он тумачи да је Свети Ахилије почео да се упоређо зове и Свети *Архилије* у словенским устима (Јиречек 1897: 487–488), што не одговара чињеницама. Скоро век након Јиречека, Суботин-Голубовић изнела је замашну идеју да су у првобитној ариљској цркви испрва лежале мошти извесног Светог Архилија, сремско-панонског мученика, а потом су ту донесене мошти Светог Ахилија, Епископа Ларисе, које су на крају и једине почивале у данашњој ариљској цркви што ју је подигао краљ Драгутин. По том уверењу, име места *Ариље* (старије *Архиле*) чува успомену не на надалеко познатог Светог Ахилија, него на готово непознатог Светог Архилија, који се

² У то време Ариље се још увек звало старим именом *Моравице* и отуд назив *Моравичка епископија*. Тек касније ће *Моравице* – по моштима Светог Ахилија у месној катедралној цркви – добити своје данашње име *Ариље*. Да додам и то да су негдашње *Моравице* можда испрва биле у једнини **Моравица*, поневши име по реци *Моравици* на којој су (око ушћа Рзава у Моравицу) лежале, а и данас (под новим, садашњим именом) леже. Надаље – под великим знаком питања – можемо претпоставити да је словенско име Ариља **Моравица* можда превод (преко балканороманскога) латинског претпостављеног назива **Margum*, што би значило „место на реци *Margus*“, при чему је *Margus* латински назив за Мораву и Западну Мораву, али у овој претпоставци проширен све до изворишног крака Западне Мораве, Моравице. А ако бисмо још претпоставили да је насеље и предримско, његово би име гласило **Margo* и било би мезијско (трачко), а значило би (исто као и претпостављено **Margum*) „место на реци **Margo*“, при чему би **Margo* био мезијски (трачки) назив за Мораву и Западну Мораву, али у овој претпоставци проширен све до изворишног крака Западне Мораве, Моравице. И то би тај мезијски (трачки) назив **Margo* био проширен са испрва Мораве на њену саставницу Западну Мораву, као и на – претпостављено – изворишни крак Западне Мораве, Моравицу, јер се Западна Морава (а – претпостављено – и њен изворишни крак, Моравица) испрва звала келтски **Brogos*, што би значило исто што и мезијско (трачко) **Margo*, „гранична река“. У томе смислу, ако бисмо најпосле претпоставили да је насеље још келтско, његово би име гласило **Brogos* и било би келтско, а значило би (исто као и претпостављено **Margum* и **Margo*) „место на реци **Brogos*“ (упор. Вељковић 2008: 17; Вељковић 2012: 149–150; Georgiev 1981: 352, 373).

према Суботин-Голубовић јавља и као крсна слава „светог Арлија или Арнија“³ *Арлијевдан* или *Арнијевдан*, али не у ариљском крају, већ у Босни и Херцеговини. Уз то, тежи се доказати постојање средњовековног култа Светог Архилија и његово мешање са култом Светог Ахилија у црквеном календару, наводећи и помињање Светог Ахилија као „мученика Ахилија“ и поклапање Светих Ахилија и Архилија у црквеном календару (Суботин-Голубовић 1993: 37–43). Недуго затим, горепоменутом *Ариљу* (*Архиљу*) слично име средњовековног места *Архиљевица*, али не у Македонији, него код Прешева, Становска непрецизно тумачи пореклом од грчког имена *Архелај* (грч. *Ἀρχέλαος*)⁴ (Станковска 2001: 22). Да поменем и то како сам од више црквених лица чуо да се Свети Ахилије упоредо звао и Свети Архилије због тога што се борио против аријанаца и аријанске јереси па је – услед честог заједничког помињања – *-р-* из речи *аријанац* „упало“ у име *Ахилије* и учинило да оно може упоредо гласити и *Архилије*, што је парајезичко објашњење пореклом скоро сигурно из црквених кругова. Напоследку, идеју професорке Суботин-Голубовић прихвата наш водећи етимолог Александар Лома (Loma 1993: 211), а потом је усваја и *Етимолошки речник српског језика* и износи је као чињеницу: „*Ариље*, град у западној Србији са катедралном црквом Св. Ахилија, која слави *Ариљев дан* 15. маја... [1405. писано лат. *Archillie* (Жиречек 1897: 487–488)],⁵ од XV до XVII века **ар̑хилије**⁶ [и **ар’хилис**, **ар̑хилис**],⁷ 1723. **ариле**⁸ и **свети арилије**⁹ ... а 1297. и од XV до XVII века **свети ахилис**.¹⁰ Од имена првобитног патрона цркве, лат. *Archillius*,¹¹ пореклом од грчког *Ἀρχίλιος*¹² ... постоји проблем идентификације Св. Архилија (сирмијумски мученик, доцније поистовећен са Св. Ахилијем Лариским)...“ (Бјелетић и сар. 2003: Ариље). Сматрам да то не може бити тако – из више разлога.

³ Као занимљивост, наводим народну изреку која је очувала име свеца *Арлије* у облику *Арлија*: „Од светог Илије, време све милије; од светог Арлије време све карлије“ (Суботин-Голубовић 1993: 37–43). Иначе, непроменљиви (пореклом турски) придев *карли* значи „депресиван, тмуран“ (Škaljić 1989: kaharli).

⁴ Читај: архелаос. Где је подвучено, ту стави нагласак.

⁵ Додајем и овај податак (угласте заграде су моје). Читај: архилие/архиље.

⁶ Читај: архилије.

⁷ Додавањем разрешавам испуштен навод уз стсрп. **ар̑хилије** (угласте заграде су моје). Обе речи читај: архиле.

⁸ Читај: ариље.

⁹ Читај: свети арилије.

¹⁰ Читај: свети ахилије.

¹¹ Читај: архилијус.

¹² Читај: архилиос.

Слава ариљске цркве **Ар(х)илијев дан*, код Вука у Рјечнику – *Ариљев дан* (Стефановић-Карацић 1898: Ариље), данас *Ариљевдан*,¹³ прославља се 28. (15) маја, што је дан када пада Свети Ахилије, Епископ Ларисе (Велимировић 1928: 15. V). Камени саркофаг у ариљској цркви у коме је некад почивао део моштију Светог Ахилија, Епископа Ларисе, има на себи три архиепископска крста (Чанак-Медић 2002: 68–70), а и натпис и фреска у самој цркви и дан-данас сведоче нам *Светиот Ахилија: светаго ахилиѣ, сѣи ахилиѣ*¹⁴ (Бјелетић и сар. 2003: Ариље) (сл. 1). Притом, нити историјски извори казују, нити народно предање памти да су у ариљској цркви икад биле мошти извесног Светог Архилија, сремско-панонског мученика, већ једино мошти Светог Ахилија, Епископа Ларисе (Чанак-Медић 2002: 68–70).

Сл. 1. Свети Ахилије у Ариљу

Жишја свѣтих Српске Православне Цркве дају податак да поменути сремско-панонски Свети мученик јереј Архилије са садругом Светим мучеником Јеремијом пада 19. (6) априла (Поповић 1974: 6. IV), а то је датум од Ариљевдана исувише удаљен за мешање

¹³ Чуто у Ариљу од говорника свих старосних доби.

¹⁴ Читај: светаго ахилија, свети ахилије.

култова светаца у црквеном календару. О том Светом Архилију зна се само да је одређене године у својој епархији положио живот за Христа са садругом Јеремијом, ништа више (Поповић 1974: 6. IV), а то је – без жеље да омаловажим – исувише мало за настанак икаквог личног култа. Поменута крсна слава „Светог Арлија или Арнија“ *Арлијевдан* или *Арнијевдан*, која је према Суботин-Голубовић слава Светог *Архилија*, пада час 4. септембра (22. августа), час наредни дан 5. септембра (23. августа), поистовећујући се час са Светим мучеником Агатџником, час са Светим мучеником Лџпом (Филиповић 1928: 385), а то су такође датуми од Аријевдана исувише удаљени за мешање култова светаца у црквеном календару. Притом, име свеца *Архилија* можда и није сигурно јер можда гласи и *Алкимије* (лат. *Alcimus*, грч. 'Αλκίμιος),¹⁵ како то пише у месецослову Руске Православне Цркве (Риженков 1979: 6. IV).

А да ли је поменути „Свети Арлије или Арније“ управо Свети *Архилије*? Да видимо који свеци падају у поменута два дана када се слави „Свети Арлије или Арније“. Четвртог септембра (22. августа) падају Свети мученици Агатџник и Зџник са садрузима Светим мученицима Припкисом, Теопрџејем, Акиндином, Северијаном и Зџноном, затим Света мученица Евџалија, као и Света мученица Анџуса са садрузима Светим мученицима Атанасијем, Харџисом и Неџофитом, док петог септембра (23. августа) падају Свети мученик Лџп, Свети мученик Пџтин, Епископ Лиона, Свети мученик Иринџеј, такође Епископ Лиона, затим Свети мученик Виктор те напоследку Свети мученик Албан (Велимировић 1928: 22, 23. VIII). Који је од ових светаца наш „Свети Арлије или Арније“? – Недељковић препознаје да је то Свети мученик Иринџеј, Епископ Лиона (Недељковић, 1990: 6), а етимологија у потпуности то потврђује. Наиме, име свеца *Арлије* или *Арније* једино је могло гласовно постати од латинског имена *Ирџеј* (лат. *Irenaeus*),¹⁶ што је латинска верзија грчког имена *Иринџеј* (грч. Εἰρηναῖος).¹⁷ Развој имена текао је на следећи начин: латинско *Ирџеј* (*Irenaeus*) преобразило се у романско *Иренџе* (*Irenéo*), тј. далматинско романско *Ринџе* (*Rinéo*) и затим **Рилџе* (**Riléo*), откуда (јужно)словенско **Рлџје* и **Рнџје*¹⁸ па старосрпско и старохрватско старије **Рлџје* и **Рнџје*,¹⁹ млађе **Рлије* и **Рније*, те отуд

¹⁵ Читај: алкимијус/алцимијус, односно алкимиос.

¹⁶ Читај: иренајус, иренеус.

¹⁷ Читај: еиренаиос/иринеос.

¹⁸ Читај: рлеј, рнеј.

¹⁹ Читај: рлеје, рнеје.

– преко чакавског наречја – данашње Арлије, ређе Арније.²⁰ Стога, пошто је Свети Арлије или Арније заправо Свети мученик Иринеј, мирна срца можемо закључити да Свети Архилије никада и није био крсна слава у Срба! Тако податак да Свети мученик Иринеј у једној редакцији црквеног календара у средњем веку пада на исти дан када и Свети мученик Архилије (Суботин-Голубовић 1993: 37–43) ни по чему не наводи на закључак мешања култова ових двају светаца и уједно мученика у црквеноме календару.

Сл. 2. Свети Ахилије и Св. Пахомије

Зашто понављам „исувише удаљен за мешање култова светаца у црквеном календару“? – Сматрам, наиме, да мешање култова светаца није календарско и интралинеарно, тј. не зависи од календарског „шетања“ одређеног дана свеца у разним редакцијама и видовима црквеног календара у средњем веку, нити су ту одређени свеци „упарени“ по некој заједничкој особини, нпр. мучеништву, па се тако „упарени“ даље шире у масу и у култ, него је, првенствено и пре свега, то ствар линеарна и народска. Шта би све ово

²⁰ За дублетно -л-/-н- далматороманског порекла узмемо за пример како се Свети Хијероним (лат. *Hierónymus*) зове у нас у народу Свети Јеролим и Свети Јероним.

требало да значи? – Узмимо за пример управо Светог Ахилија, Епископа Ларисе, којем је и посвећена аријска црква. У аријском крају име овог свеца се некад заборавило, као и име ктитора цркве, краља Драгутина, па се тако у време Милоша Великог сматрало да је аријска црква посвећена Светом Пахомију Великом (Чанак-Медић 2002: 68–70), што је египатски светац-испосник и зачетник општежитељнога монаштва, који пада исти дан када и Свети Ахилије, Епископ Ларисе, само се налази на првом месту у списку светаца за тај дан (Велимировић 1928: 15. V).

Другим речима, у народу се заборавило име свеца које, иначе, није на првом месту у списку светаца за одговарајући дан, али је празник свеца остао да се и даље слави и тако је на – да кажемо – упражњено место дошао светац на првом месту у списку светаца за тај дан, без обзира на то да ли се видом и обликом свог хришћанског живота или, пак, црквеним звањем „уклапа“ са оним другим свецем чије се име у народу заборавило. На тај је начин Свети Ахилије, мирски епископ, поистовећен у култу са Светим Пахомијем, монахом и испосником! А да су светитељи који календарски падају у исти дан на одређени начин повезани, говоре и иконе на којима се заједно представљају управо Свети Ахилије и Свети Пахомије (сл. 2).

Или, пак, узмемо за пример поменутог Светог мученика Иринеја, којег у народу зову *Арлије* или *Арније* и чија се слава назива *Арлијевдан* или *Арнијевдан*. У српском народу се име овог свеца такође заборавило те тако и није било јасно о коме се заправо ради. На овај је начин Свети мученик Иринеј поистовећен са Светим мучеником Лџпом који пада исти дан када и Свети Иринеј, само се налази на првом месту у списку светаца за тај дан. Доцније, Свети је мученик Иринеј поистовећен и са Светим мучеником Агатџником који пада на првоме месту у списку дан раније него Свети Иринеј, и то – претпостављам – према почетном А- у имену свеца *Аџџџник*, као начин да се пронађе одговор на питање који је то непознати светац *Арлије* или *Арније*, чија се у том крају распрострањена слава назива *Арлијевдан* или *Арнијевдан*. Све ово говори нам управо једно – да је мешање култова светаца заправо линеарно и народско јер да је, на пример, епископ или испосник био на првом месту у списку светаца за исти дан или, пак, претходни дан, а почињао на А-, свеједно би дошло до мешања култова по – да кажемо – простој логици и рачуници. Из тих разлога, када је реч о мешању култова светаца, ми једино можемо говорити о свецима који падају у исти дан или – евентуал-

но – дан пре, можда и дан после. Стога, идеја о мешању култова светаца у црквеном календару – дефинитивно отпада.

Уза све то, у Грачаници у „Календарском циклусу“, под 18. (5) августом, је представљен један свети мученик тешко разазнатљивог имена заједно уз египатског Светог мученика Катидијана и још једног што страдава од мача (Тодић 1988: 104). Име овог светог мученика Живковић чита као *Каџилије* (писано: **КаТилије**) (Живковић 1989: 54), а Суботин-Голубовић као *Харилије* (писано: **ХаРилије**), сматрајући то могућим доказом да је Свети мученик Архилије био слава у Срба (Суботин-Голубовић 1993: 37–43). Лично, сматрам да је једино прихватљиво читање *Каџилије* (писано: **КаТидије**) будући да је очито реч о групи од три египатска света мученика коју сачињавају браћа Катидије и Катидијан и уз њих Совел (Поповић 1976: 5. VIII). А чак и да узмемо да је овде реч о Светом мученику Архилију, могло би бити речи најпре о египатском светом мученику са именом *Архелај* (Поповић 1974²: 5. V). Тако ни од овога – ништа. Свети Архилије, дакле, никад није био слава у Срба.

Из свега изложеног следи да се морамо вратити базичном Јиречековом ставу да се Свети *Ахилије* звао упоредо и Свети *Архилије*.

За почетак, да поменемо да се Свети *Ахилије* прецизније и заправо звао Свети *Ахил* (Јиречек 1897: 487–488; Велимировић 1928: 15. V; Ђорђи 2006: Achille de Larissa), чему је језички доказ то да се острво на Преспанском језеру где су свечеве мошти у целости више векова почивале назива у народу *Ахил* или *Аил* (Јиречек 1897: 487–488, 490; Велимировић 1928: 15. V). Зато ћемо у овом чланку ми надаље Светог *Ахилија* звати његовим правим и народним именом – Свети *Ахил*.

Ја сам у 84. броју *Ариљских хоризона* на основу базичног Јиречековог става и основних етимолошких и историјских чињеница изнео следеће уверење за које сматрам да је једино реално прихватљиво – у Срба се у средњем веку Свети *Ахил* звао једнако и Свети **Архил*, а „кривац“ томе могао је бити једино и само грчки из којег је ово име дошло у два облика – у „народском“ облику са *-p-* и књижевном, „црквеном“ облику без *-p-* (Вељковић 2008: 17). Прецизније, „народски“ грчки облик са *-p-* гласио је **Αρχι(λ)εύς*²¹ (Штедлер 1875: Nereus et Achilleus) или **Αρχί(λ)ι*²² и отуд наше **Архил* и **Архиљ*. Књижевни, „црквени“ грчки облик без *-p-* гласио је

²¹ Читај: архилеус/архилевс.

²² Читај: архиљ.

'Αχιλ(λ)εύς²³ (Жиречек 1897: 487–488) или 'Αχιλ(λ)ιος²⁴ (Штедлер 1875: Achillius) и отуд наше Ахил и Ахилије.

Ти наши књижевни, „црквени“ облици Ахил и Ахилије виде се, на пример, у имену поменутог острва на Преспанском језеру Ахил и на натпису и фресци у ариљској цркви: **светаго ахилиѣ, сѣи ахилие** „Свети Ахилије“. А наши „народски“ облици *Архил и *Архиљ виде се у четирима, у нашем народу пониклим, географским именима. – Облик *Архил види се у имену места Ариље, старије Архиле или *Архиле село²⁵ (Жиречек 1897: 487–488; Вељковић 2008: 17), било да је реч о данашњем Ариљу у Србији или о изумрломе Ариљу код Невесиња у Херцеговини (Вего 1978: 106). Облик *Архиљ види се у имену планине Арилец, старије *Архиљец²⁶ у Побрч(ј)у у Македонији, у којем се у месту Брод налази и Црква Светог Архилеја (Суботин-Голубовић 1993: 37–43), затим у имену горепомеутог средњовековног места Архилевица²⁷ (писано: **архилевица**) (Даничић 1863: архилевица), било да је у Македонији, било код Прешева, где доцније гласи и Арилевица (Суботин-Голубовић 1993: 37–43), као и у имену места код Крушева у Македонији Арилево (Група аутора 1973: Prilep 782–1-1), споредно Арилово (Ђорђевић и Васић 1973: Arilovo), српски Арилево (Група аутора 1925: Арилево), старије *Архилево или *Архилево село.²⁸

Из овога мислим да можемо закључити следеће – ако је култно место Светог Ахила било на територији где је утицај Грчке Цркве, тј. Охридске Архиепископије био јачи, на терену превладавају наши књижевни, „црквени“ облици Ахил и Ахилије,²⁹ а где је утицај Грчке Цркве, тј. Охридске Архиепископије био слабији, на терену превладавају наши „народски“ облици *Архил или *Архиљ.³⁰

²³ Читај: ахилеус/ахилевс.

²⁴ Читај: ахилиос.

²⁵ У изворном значењу „место Светог *А(р)хила“. За грађење и присвојно значење придева *Архили „Св. *А(р)хила, *А(р)хиров“ упореди придев *ђавољи* „ђаволов“.

²⁶ У изворном значењу „гора Светог *А(р)хила“.

²⁷ У изворном значењу „земља Светог *Архиља (*А(р)хила)“.

²⁸ У изворном значењу „место Светог *Архиља (*А(р)хила)“. Додајем да овде не спада име места код Крушева на Косову Ариљача пошто гласи старије *Архиђаче, а изворно Архидијаче или *Архидијаче село у изворном значењу „место где је архидијак, врховни нотар“, што нам све разоткрива најстарији запис имена овога места: **архидијаче** (читај: архидијаче) (Лома 2013: Кундџћ).

²⁹ Жиречек наводи и (непотврђене) облике Ахилиј и Ахилеј, али их ја у тексту намерно прескачем да се не ствара забуна. Како год било, све је ово у принципу исто име.

³⁰ А кад је реч о нашем облику Архилије, сматрам да је настао мешањем „народског“ облика *Архил са књижевним, „црквеним“ обликом Ахилије, природно у

На овом месту да расветлимо како је настало ово двојно грчко име са и без -p- 'Αρχιλ(λ)εύς „Архил“ или *'Αρχίλ(λ)ι „Архиљ“, односно 'Αχιλ(λ)εύς „Ахил“ или 'Αχιλ(λ)ιος „Ахилије“. Испрва, име је гласило 'Αχιλ(λ)εύς „Ахил“ или 'Αχιλ(λ)ιος³¹ „Ахилије“ и онда је претрпело утицај неког сличног имена, скоро сигурно (Вељковић 2008: 17) имена 'Αρχίλαος³² „Архилај“ (Јовићевић 1992: Архилаи) те је почело да гласи 'Αρχιλ(λ)εύς „Архил“ или 'Αρχίλ(λ)ιος „Архилије“, касније *'Αρχίλ(λ)ι „Архиљ“. А за оваква двојна имена грчког порекла упоредимо наше име Ко(н)сџанџин које може гласити и Косџа(н)гин, име Аксенџије које може гласити и Авксенџије или име Панајош које може гласити и Панајуш и сл. (Грковић 1977: Авксентије, Костадин, Костандин, Костантин, Панајут).

Видели смо: у Ариљу се кроз историју Свети Ахил или *Архил, патрон ариљске цркве, називао Свети *Архил, Архилије, Ахилије и Арилије. Има ли других примера за то? – Да, јер се светац који се слави на ариљски Ариљевдан, 28. (15) маја, у невесињском крају у Херцеговини назива Свети Архилије или Ахилије (Бего, 1978: 106). У нпр. „Saint Nicholas of Japan orthodox church parish calendar за поменути 28. (15) мај стоји: Archillius mp.³³ Larisa „Архилије, Митрополит Ларисе“ (Акунда 2007: 5). А име једнога Грка, светог мученика код римокатолика, који је са својим братом Нерéјем положио живот за Христа године 98, гласи једнако Ахил или Архил (грч. 'Αχιλ(λ)εύς, 'Αρχιλ(λ)εύς, писано лат. Achilleus, Archilleus)³⁴ и ово нам потврђује један од већих немачких речника светаца (Штедлер 1875: Nereus et Achilleus). Доказ можда представља и име свеца Арчил, што га је носио грузијски свети цар и свети мученик осмога века (Велимировић 1928: 21. VI), под условом да је у христољубивој и богољубивој породици он понео име по Светоме Ахилу, односно *Архилу, Епископу Ларисе, те под крајњим условом да му име није грузијског порекла пошто се јавља и као Ар-

местима где су се та два утицаја прожимала – у Ариљу у Србији или у изумрломе Ариљу код Невесиња у Херцеговини. Јиречек наводи и (непотврђени) облик Архилиј, али га у тексту намерно прескачем да се не ствара забуна. А облик Архилеј који је очуван у имену горепоменутој Цркве Светог Архилеја у месту Брод у Поречком крају вероватно је књижевни, „црквени“ облик. И овај облик – сем у помињању наведене цркве – у тексту намерно прескачем да се не ствара забуна. Како год било, све је ово у принципу исто име.

³¹ Изворно 'Αχιλ(λ)ειος. Читај: ахилеиос/ахилиос.

³² Читај: архилаос. Изворно 'Αρχέλαος, „Архелаж“.

³³ Енг. mp. = metropolitan (bishop) „метрополита, митрополит“.

³⁴ Читај: ахилеус, односно архилеус.

зил (груз. *Ардзил*)³⁵ (Хоренаци 1990: LX, ком. 138), *Арзјул* и *Арзјух* (груз. *Ардзюл*, *Ардзјух*)³⁶ (Корјун 1962: XVIII, ком. 25). Овим смо, сматрам, изложили и последњи доказ да се у средњем веку Свети Ахил звао једнако и Свети **Архил*.

Стога ни нема потребе посезати за идејом да су у средњовековном Ариљу лежале мошти двају различитих светаца сличнога имена, Светог Архилија и Светог Ахилија. Реч је о Светом Ахилију-Архилију, једном свецу с две варијанте имена.

Резиме

У нашој науци се пре сматрало да име места *Ариље* (старије *Архиље*) потиче од имена Светог *Ахилија*, Епископа Ларисе, који се упоредо звао и *Архилије*. Одскора се у нашој науци сматра да су у првобитној ариљској цркви испрва лежале мошти извесног Светог Архилија, сремско-панонског мученика, а потом су ту донесене мошти Светога Ахилија, Епископа Ларисе, које су на крају и једине почивале у данашњој ариљској цркви што ју је подигао краљ Драгутин. По том уверењу, име места *Ариље* (старије *Архиље*) чува успомену не на надалеко познатог Светог Ахилија, него на готово непознатог Светог Архилија, за кога нити историјски извори казују, нити народно предање памти да су му у ариљској цркви икад биле мошти. Уз то, тежи се доказати постојање средњовековног култа Светог Архилија и његово мешање са култом Светог Ахилија у црквеном календару. Међутим, у овом раду износи се став да је у средњем веку име *Архилије* исто што и име *Ахилије* па стога име места *Ариље* (старије *Архиље*) потиче од имена Светог *Ахилија*, Епископа Ларисе, који се упоредо звао и *Архилије*, како се то и пре у науци сматрало. Реч је, дакле, о Светом Ахилију-Архилију, једном свецу с две варијанте имена. Излаже се и језичка и ванјезичка аргументација у прилог томе. Стога ни нема потребе посезати за идејом да су у средњовековном Ариљу лежале мошти двају различитих светаца сличнога имена, Светог Архилија и Светог Ахилија.

* * *

³⁵ Читај: ардзил – са сливеним *gz* као у речима *gzиндзов*, *йемдзија*, *гзийнуџи*, *гзвон*, *гзвезда*.

³⁶ Читај: ардзјул, ардзјух – са сливеним *gz* (в. нап. 35).

Списак литературе

Akunda, Athanasios (2007), *Saint Nicholas of Japan orthodox church parish calendar*, Johannesburg: OCSJ.

Бјелетић и сар. (2003), *Етимолошки речник српског језика 1*, Београд: САНУ.

Vego, Marko (1978), „Kultna mjesta u topografiji Stare Hercegovine u srednjem vijeku“, *Starine JAZU* 57, Zagreb: JAZU.

Велимировић, Николај (1928), *Охридски пролог*, Ниш: Штампарија „Свети цар Константин“.

Вељковић, Жарко (2008), „Стара имена Ариља“, *Ариљски хоризонти* 84, Ариље: Народна библиотека Ариље.

Вељковић, Жарко (2011), „Свети Ахилије – Архилије, један светац с две варијанте имена“, *Међај* 81/82 (XXXI), Ужице: Народна библиотека Ужице.

Вељковић, Жарко (2012), „Четири предсловенске реке златиборског краја“, *Међај* 83/84 (XXXII), Ужице: Народна библиотека Ужице.

Грковић, Милица (1977), *Речник личних имена код Срба*, Београд: Вук Караџић.

Група аутора (1925), *Речник места краљевине СХС*, Београд: Народна просвета.

Grupa autora (1974), *Karta SFRJ 1:25000 – Prilep 782–1-1*, Beograd: Vojnogeoграфски institut.

Даничић, Ђура (1863), *Рјечник из књижевних старина српских 1*, Београд: Државна штампарија.

Đorđević i Vasić (1973), *Imenik mesta u Jugoslaviji*, Beograd: Službeni list SFRJ.

Giorgi, Rosa (2006), *Le petit livre des saints*, Paris: Larousse.

Живковић, Бранислав (1989), *Грачаница – црпежи фресака*, Београд: РЗСК.

Jireček, Constantin (1897), *Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer*, Wien, Akademie der Wissenschaften in Wien (превод у: Динић, Михајло (1959), *Зборник Константина Јиречека I*, Београд: САНУ, 461–528).

Јовићевић, Радојица (1992), *Лична имена у старословенском језику*, Београд: Филолошки факултет у Београду.

Корјун (1962), *Житије Маштоца*, Ереван: Айастан.

Loma, Aleksandar (1993), „Podunavska prapostojbina Slovena – legenda ili istorijska realnost“, *Јужнословенски филолог* 49, Београд: САНУ.

Лома, Александар (2013), *Топонимија Бањске хрисовуље*, Београд: САНУ.

Недељковић, Миле (1990), *Годишњи обичаји у Срба*, Београд: Вук Караџић.

Поповић, Јустин (1974), *Житија светих IV*, Ваљево: СПЦ.

Поповић, Јустин (1974²), *Житија светих V*, Ваљево: СПЦ.

Поповић, Јустин (1976), *Житија светих VIII*, Ваљево: СПЦ.

Рыженков, Георгий (1979): *Месяцеслов РПЦ III*, Москва: РПЦ.

Станковска, Љубица (2001), *Тоџонимитџе со суфиксот -ица во Македонија*, Скопје/Прилеп: Универзитет „Свети Кирил и Методиј“.

Стефановић-Караџић, Вук (1898), *Српски рјечник*, Београд: Штампарија краљевине Србије.

Суботин-Голубовић, Татјана (1993), „Ахилије-Архилије, или о мешању култова“, *Богородица Градачка у историји српског народа*, Чачак: Народни музеј Чачак.

Тодић, Бранислав (1988), *Граданица – сликарство*, Београд/Приштина: Просвета.

Филиповић, Миленко (1928), „Височка нахија“, *Насеља и порекло становништва 25*, Београд: САНУ.

Хоренаци, Мовсес (1990), *Историја Арменији III*, Ереван: Айастан.

Чанак-Медић, Милка (2002), *Свети Ахилије у Ариљу*, Београд: САНУ.

Škaljić, Abdulah (1989): *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.

Stadler, Johan Evangelist (1875), *Vollständiges Heiligen-Lexicon IV*, Augsburg: B. Schmid'sche Verlagsbuchhandlung.

Примљено: 17. 7. 2015.

Одобрено: 10. 8. 2015.

ST. ACHILLIUS – ARCHILLIUS, ONE SAINT WITH TWO NAME VARIANTS

Žarko B. Veljković
GITA Educational Center
Belgrade

Summary: In the field of Serbian humanities, it has been previously considered that the place name Arilje (former Arhilje) originates from the name of St. Achillius,

bishop of Larissa, also called St. Archillius. But recently, the scientific opinion changed towards that in the original Arilje church were first laying the relics of certain St. Archillius, martyr in Sirmium diocese of Pannonia, and then there were brought the relics of St. Achillius, bishop of Larissa, which in the end were the only ones laying in the present Arilje church, erected by Serbian king Dragutin. According to that opinion, the place name Arilje (former Arhilje) keeps remembrance not on widely known St. Achillius, but on almost unknown St. Archillius, for which nor historical sources, nor folk transmission remembers his relics were ever laying in the Arilje church. Plus, there is an intent to demonstrate the Serbian mediaeval veneration of St. Archillius and it's mixing with the veneration of St. Achillius in the Serbian church calendar. In this article, however, was given opinion that in Middle Ages name Archillius is the same as the name Achillius, so the place name Arilje (former Arhilje) originates from the name of St. Achillius, bishop of Larissa, also called St. Archillius, as it has been previously considered in the field of Serbian humanities. So, it is about St. Achillius-Archillius, one saint with two name variants. In this article linguistic, as well as extralinguistic argumentation was given to support the above opinion. So, there is no need to generate the idea that in mediaeval Arilje were laying the relics of two different saints with similar names, St. Archillius and Saint Achillius.

Key words: Arilje (Arhilje), Middle Ages, St. Achillius-Archillius, etymology, mixing of the veneration of saints, church calendar.